

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
SCHOOL OF BUSINESS, ECONOMICS AND LAW

WORKING PAPERS IN ECONOMICS

No 420

Adam Smith om språket

Bo Sandelin

December 2009

ISSN 1403-2473 (print)
ISSN 1403-2465 (online)

Abstract. *Adam Smith on language.* Like most 18th century scholars, Adam Smith was not restricted to one field. One of his interests, besides economics, was language, which may partly be a consequence of his Scottish origin and the low standing of the Scottish dialect. Smith's *Lectures on Rhetoric and Belles Lettres* deals with various aspects of language. Smith appears to be a purist, critical of French influence on the English language. Concerning rhetoric, different rules prevail for different kinds of presentation. In the long essay *Considerations Concerning the First Formation of Languages and the Different Genius of original and compounded Languages* Smith concludes that the first words were probably verbs. Furthermore, when old languages with complex morphologies were in contact, new languages with simpler morphologies but more complex syntaxes developed. As with his approach to the economy, Smith saw languages as systems of interdependent parts.

JEL code: B31, Z11

Keywords: Adam Smith, språk, language

Adam Smith om språket

Bo Sandelin

När de stora auktionshusen Christie's och Sotheby's år 2002 åtalades i USA för att ha samarbetat om provisionsnivån åberopade de till sitt försvar ett påstående i Adam Smiths *Wealth of Nations* från 1776: "People of the same trade seldom meet together, even for merriment and diversion, but the conversation ends in a conspiracy against the publick, or in some contrivance to raise prices. It is impossible indeed to prevent such meetings ..." (I.x.c.27). Om Smith menade att sådant beteende var oundvikligt, hur skulle det då kunna vara brottsligt, löd försvarsargumentet (Eltis 2004, 151).

Denna episod illustrerar två saker. För det första är den ett exempel på att Adam Smith åberopas som auktoritet även på 2000-talet. För det andra passar den in i allmänhetens bild av Smith som just ekonom som skrivit boken *Wealth of Nations*.

Men Smith var mer än ekonom. Sträng specialisering är en senare företeelse som vuxit fram samtidigt som det samlade vetandet blivit så omfattande att det är omöjligt för en enskild person att behärska mer än en flik av detta. Som de flesta av 1700-talets filosofer verkade Smith i en bred tradition, och han sökte samband mellan olika områden. Till stor del framgår detta i hans böcker *Theory of Moral Sentiments* och *Wealth of Nations*. Tyvärr lät han bränna många manuskript strax före sin död, men de kvarvarande, av vilka de flesta nu är samlade i *Essays on Philosophical Subjects*, visar också mycket om hans vidare intressen. Det mesta bekräftas också av de studentanteckningar från Smiths föreläsningar som hittats i modern tid och publicerats som *Lectures on Jurisprudence* och *Lectures on Rhetoric and Belles Lettres*. Vi finner alltså i olika källor att Smith ägnat sig åt många frågor utanför ekonomin:

Smith var intresserad av naturvetenskap och vetenskapsteori. Ett tidigt manuskript handlar om astronomins historia, som han låter belysa "the principles which lead and direct philosophical enquiries". Mer fragmentartade – Smith är inte den siste som inte hinner fullfölja sina planer – är några manuskriptsidor om fysikens historia respektive logikens och metafysikens historia. Fysiologiska fenomen som synen, hörseln, lukten, smaken och känslan behandlar han i essän "Of the External Senses".

Smith var intresserad av psykologi och socialpsykologi. Det främsta resultatet av detta är hans första bok, *The Theory of Moral Sentiments*, men det slår igenom överallt i hans skrivande, inte minst i *Wealth of Nations*.

Smith var intresserad av naturrättsfilosofi. Han påverkades av denna tankeriktning, vilket lyser igenom i hans böcker och hans föreläsningar i jurisprudence, där Samuel von Pufendorf var en av Smiths auktoriteter.

Smith var intresserad av konst i olika former. En lång essä handlar om "the Nature of that Imitation which takes place in what are called The Imitative Arts" och visar en syn på bland annat måleri och bildhuggeri som idag kanske inte är *comme-il-faut*. Han funderade också över "the Affinity between Music, Dancing and Poetry".

Smith var intresserad av litteratur och språk. Han läste gärna de antika grekiska och romerska författarna, och han efterlämnade bland annat ett manuskript om "the Affinity between certain English and Italian Verses". Under hans livstid publicerades essän "Considerations Concerning the First formation of Languages", som vi ska säga mer om nedan.

Vi avslutar nu uppräknningen, även om den inte är fullständig, och koncentrerar oss i fortsättningen på Smiths relation till det mänskliga språket. Först kommer vi att fråga oss varför han ägnade sig åt språkfrågor och pekar bland annat på att skottarnas medvetenhet om den låga statusen på deras engelska kunde vara en språkväckare. Vi berör sedan Smiths recension av Johnsons *Dictionary* och hans föreläsningar i retorik och belletristik, där han även blir språkvårdare. I uppsatsen "Considerations Concerning the First Formation of Languages and the Different Genius of original and compounded Languages" vågar Smith sig på att uttala sig om hur det mänskliga språket uppstod. Med teoretiskt resonemang kommer han fram till att de första orden bör ha varit opersonliga verb. Senare i uppsatsen kommer han in på de existerande språkens historia och egenskaper, och pekar bland annat på en utbytbarhet mellan formläran och satsläran sådan att språk med en rik formlära klarar sig med en enkel satslära och omvänt. Avslutningsvis konstaterar vi att Smiths grundläggande vetenskapssyn, sådan den framträder i hans ekonomiska författarskap, går igen även i hans språkanalys: Utvecklingen över tiden är särskilt intressant att studera, deduktiv och induktiv ansats blandas och systemtänkandet är centralt.

Varifrån kom språkintrasset?

Kanske skulle en läsning begränsad till *Wealth of Nations* leda till tvivel på påståendet att Smith var intresserad av språk. I boken kritiserade han att ytliga kunskaper i latin i barnens skola fick företräde framför de nyttiga grunderna i geometri och mekanik (V.i.f.55). Men här handlar det om prioriteringen i den

grundläggande undervisningen, och den hindrar inte att han för egen del gärna läste latin och ibland svängde sig med latinska uttryck på föreläsningarna.

När man söker grunden för Smiths upptagenhet med språket kan man nog inte bortse från hans skotska bakgrund. Språket är en social markör och den skotska dialekten av engelskan hade låg status. Smith var uppvuxen med denna, men hans sexåriga vistelse som student i Oxford på 1740-talet lär ha slipat bort en del dialektala drag i hans tal.

Hur känslig språkfrågan var för skottarna belyses av en händelsekedja som inleddes efter ett möte i Select Societys avläggare i Edinburgh. (Select Society var ett debattforum som Smith varit med om att grunda.) Charles Townshend, en inflytelserik engelsman som senare blev betydelsefull i Smiths liv, hade efter mötet sarkastiskt klagat över att han inte förstod den skotska dialekten: "Why can you not learn to speak the English language, as you have already learnt to write it?" (Rae 71).

Detta uttalande tycks ha påskyndat en del skotska intellektuellas iver att bemästra "riktig" engelska, och efter ett par år bildade Select Society en speciell organisation och engagerade en lärare från London som skulle lära ut det "rätta" engelska uttalet. Men när detta annonserats ut i tidningarna sårade det den skotska självkänslan. Folk slutade att betala medlemsavgifter och klubbens verksamhet fick upphöra (vilket man dock officiellt förklarade med att den förlorat nyhetens behag) (Rae 71).

En andra grund till Smiths språkmedvetenhet kan helt enkelt ha varit att en lärd europe vid denna tid måste behärska flera språk, bland annat grekiska och latin, för att kunna läsa den relevanta litteraturen och vara just en lärd europé. Men detta krav delade Smith med alla kolleger, och inte alla försökte utforska språkets väsen.

Johnsons Dictionary

Ett tidig frukt av Smiths språkintresse var hans recension av Samuel Johnsons *A Dictionary of the English Language*, ursprungligen publicerad i första numret av den kortlivade *Edinburgh Review* 1755 och sedan omtryckt på andra ställen några gånger. Denna ordbok hade en omfattning och kvalitet som tidigare inte förekommit när det gäller engelska ordböcker, och den har därför en given historisk plats. Smith lovordar den, men framför ändå viss kritik. Det gäller framför allt dispositionen, som han tycker borde vara mer grammatikalisk. Genom att över några sidor skriva alternativa artiklar om orden *but* och *humour* ger han exempel på hur han tycker att Johnsons presentation skulle kunna förbättras.

Edinburgh Review var en recensionstidskrift. "Its motive was the prevailing Scottish thirst for 'self-improvement' and it expressed the curious mixture of national pride and a sense of inferiority (especially in the matter of language) so characteristic of eighteenth century Scotland", skriver John Bryce i inledningen till nytrycket av recensionen. Att Smith valde att recensera just Johnsons lexikon i tidskriftens första nummer menar han därför kan ses som en del av ett program.

En ekonom kanske särskilt fäster sig vid de sista meningarna i recensionen. Efter att ha talat väl om boken och rekommenderat den kommer Smith fram till att det ändå är hur flitigt den kommer att användas som avgör hur värdefull den är, dvs. han tillämpar en form av marknadstänkande:

"Its merit must be determined by the frequent resort that is had to it. This is the most unerring test of its value: criticisms may be false, private judgements ill-founded; but if a work of this nature be much in use, it has received the sanction of the public approbation" (§ 14).

Retorik och belletristik

När Smith 1751 tillträtt professuren i logik vid Glasgows universitet fick han föreläsa även i retorik och belletristik. Detta intresserade honom mycket, och han fortsatte med detta i den "privata" klass han hade senare som professor i moralfilosofi. Dugald Stewart citerar i sin Smithbiografi från 1793 John Millar, enligt vilken Smith såg det nödvändigt att avvika kraftigt från den uppläggning som hans föregångare på logikprofessuren haft och i stället inrikta sina elevers uppmärksamhet på studier av intressantare och nyttigare saker än skolornas logik och metafysik. Efter att ha gett studenterna bara så mycket antik logik som krävdes för att tillfredsställa nyfikenheten på det artificiella sätt att resonera som i äldre tid kännetecknade de lärde ägnade han tiden åt retorik och belletristik (I.16).

Tyvärr hör hans föreläsningsmanuskript till det som han lät bränna strax före sin död, men med hjälp av två studenters anteckningar som återfunnits har 29 *Lectures on Rhetoric and Belles Lettres* som Smith höll 1762-63 bevarats till eftervärlden. De första elva behandlar olika aspekter på språket och dess utveckling. Av alla aspekter på språket som han tämligen systematiskt behandlar - delvis med illustrativa exempel från klassiska författare - får vi nöja oss med ta upp några fragment.

Smith visar sig vara språkpurist. Att ett "bra engelskt ord" som t.ex. *unfold* nästan trängts ut av franskans *develope* ogillade han, eftersom det franska

inte kunde förmedla innehållet lika starkt till en engelskspråkig läsare. Dock kunde så småningom främmande ord naturaliseras och bli lika välkända och användbara som äldre engelska ord (i.1-2).

Engelskans ordförråd kräver kanske mer omsorg än något annat språk, ty nya ord "are continually pushing out our own original ones; so that the stock of our own is now become but very small and is still diminishing" (i.3). Vi känner igen debatten i dag, men nu är det tvärtom de engelska ordens intrång i andra språk, inte minst i franskan, som debatteras.

Föreläsningarna 12-30 handlar om olika sätt att sätta samman en muntlig eller skriftlig presentation; olika detaljvillkor gäller för t.ex. historiska, poetiska, panegyriska, vetenskapliga och juridiska framställningar. En talare eller författare syftar antingen till att bara presentera några fakta eller till att övertyga om riktigheten i ett påstående. Det senare representeras av två slags diskurser: den didaktiska och den retoriska. Den didaktiska diskursen syftar till att ge oss båda sidors argument i en fråga, menar Smith. Varje argument får sin rättmätiga grad av inflytande, och avsikten är att inte övertyga mer än argumenten själva förmår.

Den retoriska diskursen försöker däremot med alla medel övertyga oss. Därför förstoras alla argument på den sida som vi vill gynna och förminskas eller döljs de som ligger på motsatt sida (i. 149-150).

En liten glidning kan skönjas så till vida att vägandet av argument för och emot inte betonas när Smith sedan i 24:e föreläsningen behandlar vetenskapligt skrivande. När han då talar om den didaktiska metoden, som är den som gäller i vetenskapliga sammanhang, beskriver han den som att "the design of the writer is to lay down a proposition and prove this by the different arguments which lead to that conclusion" (ii.125). Var finns nu motargumenten?

Den didaktiska metoden kan i sin tur vara av två slag, säger Smith. Den första innebär att vi fastlår en eller några få grundprinciper som redan är kända eller inledningsvis bevisade. De hjälper oss sedan att förklara olika fenomen. Det är den metod som Smith kallar Newtonsk, och den är "undoubtedly the most philosophical, and ... vastly more ingenious and for that reason more engaging than the other" (ii.133). Den gör det möjligt för oss att förstå samband mellan olika händelser som annars verkar oförklarliga. Smith tillämpar den själv senare i *Wealth of Nations*

Den andra didaktiska metoden, som Smith alltså menar är svagare, innebär att vi börjar med att tala om att vi ska förklara olika saker och sedan för varje sak för fram en förklaringsprincip som antingen kan vara unik eller ha

använts tidigare. Det är en osammanhängande *ad hoc*-metod där "everything is accounted for by itself without any reference to the others" (ii.134). Den tillskrivs Aristoteles av Smith.

Språkens ursprung och utveckling

Den korta tredje föreläsningen i retorik och belletristik handlade om språkens ursprung och utveckling. De tankar som fanns där utvecklar Smith mer i detalj i en uppsats med titeln "Considerations Concerning the First Formation of Languages and the Different Genius of original and compounded Languages" som publicerades i *The Philological Miscellany* 1761 och sedan i samma band som tredje upplagan av *Theory of Moral Sentiments* 1767. Uppslaget till detta ämne tycks Smith ha fått från flera håll: Rousseau, Girard och Mandeville (Ross 1995, 129).

"Frågan om *språkens uppkomst* har mycket diskuterats men aldrig kunnat helt lösas" kan vi läsa i Bonniers Lexikon, och Smith hör alltså till dem som diskuterat den. Under 1800-talet florerade så många märkliga teorier om frågan att den inflytelserika *Société de Linguistique de Paris* år 1866 bannlyste fortsatt diskussion. Inte förrän på 1990-talet vaknade ämnet till liv igen, stimulerat av framsteg inom hjärn- och kognitionsforskning. Människans biologiska utveckling blir då väsentlig för språkets uppkomst. (En lättillgänglig teoriöversikt ges av Christiansen och Kirby, 2003.)

Smiths människa var däremot anatomiskt "färdig" från början, skapad av Gud. Han kunde därför begränsa analysen till språkets relation till den sociala och kulturella utvecklingen hos en biologiskt oförändrad varelse. Darwins evolutionsteori ett sekel senare behövde Smith inte ta ställning till.

När det gäller Smiths ekonomiska analys i *Folkens Välstånd* brukar den betraktas som huvudsakligen men inte uteslutande varande av induktiv karaktär, dvs. genom att utgå från empiriska observationer drar Smith generella slutsatser om samband. Hans diskussion om det mänskliga språkets uppkomst är med nödvändighet mer av spekulativ eller deduktiv karaktär, för här saknas empiriska utgångsfakta. Stewart kallar Smiths analys i detta fall för "*Theoretical or Conjectural History*", som han menar ligger nära det som en del franska författare kallat *Histoire Raisonnée* (ii.48). Smith bygger på "known principles of human nature" som gör det möjligt att tentativt dra slutsatser om hur språkets "various parts might gradually have arisen" (Stewart ii.47).

Det är främst de första delarna av uppsatsen som skulle kunna betecknas som "teoretisk historia". Där behandlar Smith olika ordklasser. Han menar att opersonliga verb av typen *pluit*, det regnar, nog var de tidigaste orden. *Venit*

skulle kunna beteckna hela händelsen när ett lejon kommer och vara det ord som de försträckta vildarna skrek till varandra när det fick syn på ett sådant djur. (Vildarna antas alltså tala latin.) Något senare i språkets utveckling skulle *venit* inte nödvändigtvis ange att det var just ett lejon som kom. Det skulle då krävas ytterligare ett ord för att ange vad som kommer, t.ex. *venit ursus*, björnen kommer, eller *venit lupus*, vargen kommer.

Även om Smith tror att de första orden var verb behandlar han substantiven först. Om två vildar, som aldrig lärt sig tala och som vuxit upp långt från varandra, råkas har de behov av att meddela sig med varandra. Smith tänker sig då att de yttrar vissa ljud när de vill beteckna vissa individuella föremål, t.ex. en viss grotta, ett visst träd eller en viss källa. I nästa steg,

"when the more enlarged experience of these savages had lead them to observe, and their necessary occasions obliged them to make mention of other caves, and other trees, and other fountains, they would naturally bestow, upon each of those new objects, the same name, by which they had been accustomed to express the similar object they were first acquainted with" (Considerations § 1).

Smith pekar på ett besläktat fenomen: Ett barn som just håller på att lära sig tala kallar varje person som kommer till huset för pappa eller mamma och ger således alla män och kvinnor de benämningar som det lärt sig att använda om två individer. Smith menar alltså att ett visst ord först betecknar något individuellt, men sedan används generellt för liknande föremål.

Snart uppstod emellertid behov av att kunna skilja olika individuella föremål inom en grupp från varandra. Detta var ursprunget till två andra typer av ord av vilka den ena uttrycker kvalitet och den andra relation, dvs. adjektiv och prepositioner. Adjektivet "*green* expresses a certain quality" och orden "*green tree*, for example, might serve to distinguish a particular tree from others that were withered or blasted" (§ 4). Prepositioner som *över* och *under* anger en relation mellan de olika objekten.

Det finns emellertid en annan princip för att skilja olika objekt från varandra eller uttrycka relationer, och det är genom olika ändelser på orden. Smith hämtar nu exempel från det formrika latinet, där sammanhangen i betydligt högre grad än i engelskan uttrycks med ändelser i stället för med småord som prepositioner och pronomina.

Förändring och utveckling stod i centrum för Smiths intresse, vare sig det gällde språket, ekonomin eller något annat. Efter att ha observerat

skillnaden mellan engelskan och ett gammalt språk som latinet har Smith en bas för ett principiellt resonemang om språkutveckling. Han slår fast att de tidiga språken var formrika med många deklinationer och konjugationer. Det gjorde att något kunde uttryckas med kanske ett enda ord, där det i yngre språk krävdes flera. "In Latin, *veni, venisti, venit*, sufficiently denote, without any other addition, the different events expressed by the English phrases, *I came, you came, he or it came*" (§ 32).

Utvecklingen bort från de formrika språken inleddes när nationaliteter började blandas med varandra, antingen som följd av erövring eller migration. Det blev då nödvändigt för dem som skulle göra sig förstådda att lära sig det andra språket. Flertalet människor skulle bli extremt förvirrade av den invecklade beskaffenheten hos dess deklinationer och konjugationer. De skulle då kompensera sin okunskap om böjningsformerna med "whatever shift the language could afford them" (§ 33). Lösningen kunde bli att i stället för att använda ett ord med viss böjning som ger viss innebörd använda flera ord för att få samma innebörd. "A Lombard, who wanted to say, *I am loved*, but could not recollect the word *amor*, naturally endeavoured to supply his ignorance, by saying, *ego sum amatus*" (§ 34).

Därefter förklarar Smith skillnaden mellan ett gammalt språk som grekiskan, ett något yngre som latinet och ännu yngre som franskan, italienskan och engelskan. Grekerna formade sitt språk nästan helt själva och hade för vana att bilda nya uttryck ur det egna språkmaterialet. Grekiskans deklinationer och konjugationer är därför mycket komplexare än de är i något annat europeiskt språk som jag känner till, förklarar Smith (§ 37).

Latinet var en blandning av gamla toskanska dialekter och grekiska. Som en följd av att en krånglig formlära slipas ner i mötet mellan olika språk var latinets deklinationer och konjugationer "much less complex than those of the Greek" (§ 38).

Franskan var i sin tur sammansatt av latin och de gamla frankernas språk, medan italienskan hade sitt ursprung i samma latin och de forna lombardernas språk. Franskan och italienskan hade därför en ännu enklare formlära än latinet.

Engelskan var en förening av franskan, som trängde in efter den normandiska erövringen, och gamla saxiska språk. Engelskan var därför ännu enklare än franskan i sin formlära, men kompenserade detta med en mer intrikat satslära, där sådant som ordföljden blev viktigt.

Generellt gällde enligt Smith att "the more simple any language is in its composition, the more complex it must be in its declensions and conjugations;

and, on the contrary, the more simple it is in its declensions and conjugations, the more complex it must be in its compositions" (§ 36). Såvitt jag förstår är detta fortfarande ungefär den rådande uppfattningen.

Vad visar språkdiskussionen?

Detta var i stora drag Adam Smiths syn på språket och språkutvecklingen. I vad mån den sammanfaller med eller avviker från den nutida uppfattningen är kanske inte det viktigaste. Mer intressant är att vi här har en av källorna till kunskap om Smiths allmänna hållning och vetenskapssyn:

För det första är föreläsningarna och bland annat "Considerations Concerning the first Formation of Languages" ett exempel på att hans seriösa intressen var vida och sträckte sig långt utanför ekonomin, som han är mest känd för. Denna forskningsbredd kännetecknade många av dåtidens vetenskapsmän.

För det andra står här, liksom när det gäller ekonomin, förändring och utveckling i centrum (dock inte människans anatomiska utveckling som var okänd). Det är kanske naturligt för den som växer upp i ett samhälle statt i snabb förändring.

För det tredje visar Smith prov på olika forskningsmetoder allteftersom omständigheterna varierar. Språkets uppkomst analyseras närmast med deduktion från antaganden om människans betende, medan diskussionen om skillnaden mellan olika språk även har induktiva inslag.

För det fjärde genomsyras hans analys av systemtänkande, dvs. hur olika saker beror av varandra, på samma vis som analysen i *Wealth of Nations*. Exempelvis finns ett samband mellan formläran och satsläran i språk, sådant att en fattig formlära kompenseras av en mer sofistikerad satslära och omvänt.

Referenser

Christiansen, Morten H. och Simon Kirby (2003), "Language evolution: consensus and controversies." *Trends in Cognitive Sciences*, Vol. 7, No. 7, s. 300-307.

Eltis, Walter (2004), "Emma Rothschild on economic sentiments: and the true Adam Smith." *European Journal of the History of Economic Thought*, Vol. 11, No. 1, s. 147-159.

Rae, John (1895), *Life of Adam Smith*. London: Macmillan. E-bok, HTML-format, <http://oll.libertyfund.org/title/1411>.

Ross, Ian Simpson (1995), *The Life of Adam Smith*. Oxford University Press.

Smith, Adam (1976, [1759]), *The Theory of Moral Sentiments*, edited by D.D. Raphael and A.L. Macfie. Oxford University Press.

Smith, Adam (1976, [1776]), *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, edited by R.H. Campbell, A.S. Skinner, and W.B. Todd. Oxford University Press.

Smith, Adam (1978), *Lectures on Jurisprudence*, edited by R.L. Meek, D.D. Raphael, and P.G. Stein. Oxford university Press.

Smith, Adam (1980), *Essays on Philosophical Subjects*, edited by W.P.D. Wightman and J.C. Bryce, with Dugald Stewart's Account of Adam Smith, edited by I.S. Ross. Oxford University Press.

Följande ingående essäer har återopats:

"The History of Astronomy"

"The History of the Ancient Physics"

"The History of the Ancient Logics and Metaphysics"

"Of the External Senses"

"Of the Nature of that Imitation which takes place in what are called The Imitative Arts"

"Of the Affinity between Music, Dancing, and Poetry"

"Of the Affinity between certain English and Italian Verses"

"Review of Johnson's *Dictionary*"

"Dugald Stewart: Account of the Life and Writings of Adam Smith".

Smith, Adam (1983), *Lectures on Rhetoric and Belles Lettres*, edited by J.C. Bryce. Oxford University Press. Innehåller även "Considerations Concerning the First Formation of Languages and the Different Genius of original and compounded Languages".